

ЛОГІКА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: СИНЕРГЕТИЧНЕ ПОЯСНЕННЯ

На основі понятійно-категоріального апарату синергетики розкрито логіку гібридної війни, причинно-наслідкові залежності, що виникають між різними етапами її здійснення. За допомогою ідеї нелінійності робиться висновок про цілеспрямовану хаотизацію політичної системи держави-ворога з метою її руйнування та отримання ефекту перемоги з незначними людськими та матеріальними втратами.

Ключові слова: синергетика, синергетична парадигма, нелінійність, режим із загостренням, структура-атрактор, гібридна війна, політична система суспільства.

Крутий В. А. Логика гибридной войны: синергетическое объяснение

На основе понятийно-категориального аппарата синергетики раскрыто логику гибридной войны, причинно-следственные зависимости, возникающие между различными этапами ее осуществления. С помощью идеи нелинейности делается вывод о целенаправленной хаотизации политической системы государства-противника с целью ее разрушения и получения эффекта победы с незначительными человеческими и материальными потерями.

Ключевые слова: синергетика, синергетическая парадигма, нелинейность, режим с обострением, структура-аттрактор, гибридная война, политическая система общества.

Krutij Vadym. Logic of the hybrid war: synergetic clarification

On the basis of the concept-categorical apparatus of synergetics, the logic of the hybrid war, the causal-consequential dependencies that arise between different stages of its implementation, are revealed. With the help of the idea of nonlinearity, the conclusion is drawn about the purposeful chaotization of the political system of

the enemy state in order to destroy it and obtain the victory effect with minor human and material losses.

Keywords: *synergetic, synergetic paradigm, nonlinearity, exacerbation, attractor structure, hybrid war, political system of society.*

Синергетичний підхід щодо розуміння політичних процесів виходить із сприйняття соціогенезису не як прямого, раціонального та причинно обумовленого сюжету поступальної еволюції людства, а більш складного поєднання її лінійних (прозорих, зрозумілих, логічно пояснюваних) та нелінійних (дискретних, зворотних, алогічних) фрагментів, цільної інтеграції яких в єдину панораму цивілізаційного розвитку досягти практично неможливо. Синергетичну методологію з метою аналізу складних суспільних та соціально-політичних явищ і процесів свого часу продуктивно використали Н. Кочубей¹, А. Лебідь², О. Майборода³, В. Смолянюк⁴, І. Снегірьов⁵, С. Цимбал⁶ та ін. вчені.

Згідно з основоположником синергетики Г. Хакеном (нар. 1927), синергетичний підхід відрізняється від традиційного переходом від дослідження простих систем до складних, від закритих до відкритих, від лінійності до нелінійності, від розгляду рівноваги процесів до їх локалізації й нестабільності, до вивчення того, що відбувається поза рівновагою⁷.

Більшість дослідників погоджується з тим, що синергетика формує принципово нову парадигму пізнання, найважливішими елементами якої виступають: відкритість середовища і систем як їх органічна властивість; нелінійність процесів; розвиток через нестійкість, дисипативність (нестационарність); пульсація, одночасне ускладнення одних структур та деградація інших; виникнення структур-атракторів, які є стійкими станами, що «притягують» до себе всю множину траєкторій розвитку системи; періодичне виникнення буферних утворень як точок розгалуження можливих шляхів еволюції тощо⁸.

В. Смолянюк обґрунтовує, що однією з основних у синергетиці є ідея нелінійності, яка дає змогу при опрацюванні складної соціальної інформації (в тому числі політичного характеру) вчинити наступні гносеологічні дії⁴:

усвідомити особливе значення принципу «розростання малого» («посилення флуктуацій»). Це означає ймовірність перетворення за певних умов мінімальних відмінностей системи у визначальні чинники її подальшого розвитку, які здатні принципово змінити її структурно-функціональні характеристики й навіть зруйнувати;

зрозуміти дискретність шляхів еволюції нелінійних систем (середовищ), тобто відкритість не всіх напрямків одночасно, а лише одного з них, що виглядає більш оптимальним (явище квантовості системи);

виділити в якості окремої одиниці аналізу можливість несподіваних (емерджентних) змін спрямованості протікання процесів, випадковості вибору шляху в момент біфуркації, яка не може за своєю природою повторитися двічі.

Якщо лінійність розуміється як безперервність вибору альтернатив розвитку системи, як властивість системи мати у своїй структурі різні стани, що не суперечать законам її розвитку, то нелінійність припускає переструктурування, ускладнення або навпаки – деградацію, занепад системи й навіть її руйнацію в результаті саморозвитку внутрішніх процесів. Іншими словами, класичний детермінізм, який тривалий час розглядався в якості універсального пояснення лінійних зв'язків і співвідношень у системних утвореннях різної якості, може бути кваліфікований як пізнавальний інструмент, що дає змогу усвідомити лише частину суспільної динаміки. Іншу частину дозволяє зрозуміти синергетика, що є незамінною при аналізі воєнно-політичних процесів.

В. Василькова виділяє наступні зразки (патерни) синергетики, що мають надзвичайно широкі пізнавальні можливості⁹:

детермінізм в описі світу не виключає випадковості. Як правило, вони узгоджуються і взаємодоповнюють один одну: якщо в точці біфуркації діє (домінує) випадковість, непередбачуваність, то після вибору шляху розвитку, на етапі більш стійкого існування системи вступає в силу детермінізм;

розвиток є багатоваріантним і альтернативним як у перспективному, так і в ретроспективному плані, тому можна припустити, що так звані «безвихідні» або «девіантні» шляхи розвитку розвитку мо-

жуть бути досконалішими або перспективнішими від обраного варіанту розвитку;

розвиток відбувається через нестійкість, тому не слід побоюватися, а тим більше ігнорувати роль хаосу, флуктуацій у розвитку – хаос не тільки руйнівний, але й конструктивний;

процес розвитку поєднує в собі дивергентні тенденції (зростання різноманітності) і конвергентні тенденції (згортання різноманітності);

розвиток світу відбувається за нелінійними законами. Світ не можна зводити до «кумулятивної наступальності», темп і напрям розвитку якої задані однозначно. Лінійні схеми послідовного й довготривалого «накопичення позитивів» розвитку соціальних систем за своєю суттю є абсурдними. На цій основі виникає нове розуміння проблеми управління складноорганізованими системами: воно повинне орієнтуватися не стільки на бажання керуючого, скільки на власні тенденції розвитку цих систем, а також допускати можливість існування всередині системи зон (моментів), вільних від контролю та, відповідно, непередбачуваних у своєму розвитку.

Важливі узагальнення з приводу застосування синергетики з метою аналізу соціальних систем пропонує О. Майборода. Зокрема, він вказує на існування принципів синергетики, розділених на дві групи – принципів Буття та принципів Становлення, що перебувають у стані «єдності – боротьби»¹⁰. Першу групу складають принцип гомеостатичності (підтримка програми функціонування системи у певних рамках, які дозволять прямувати до визначеної мети) та принцип ієрархічності (наявність кількох рівнів елементів системи, взаємне сприйняття яких коливається від впорядкованості до хаотичності). Другу групу утворюють принцип нелінійності (про який йшлося вище), принцип незамкненості (відкритості) системи у сенсі визначення її взаємодії з оточенням, принцип нестійкості (визнання здатності системи у певних точках розвитку до будь-яких змін під впливом зовнішньої дії або випадкових коливань), принцип спостереженості системи (релятивізм, відносність знань про систему, які не можуть бути абсолютно вичерпними). Крім того, і принципи Буття, і принципи Становлення мають бути доповнені принципом хаотичної поведінки, який, руйнуючи попередні

уявлення про систему, створює базис нового усвідомлення її сутності в змінних умовах соціогенезису.

Наукову продуктивність синергетики вдало пояснює П. Агапов: вона дає уявлення про еволюцію як творення все більш складних нелінійних середовищ, спроможних об'єднувати дедалі більшу кількість простих структур і створювати дедалі складнішу організацію. Перевага синергетики як методологічного підходу перед іншими полягає у тому, що вона підкреслює роль флуктуацій у системі, роль випадковості, зв'язок мікро-, мега- і макрорівнів, коли навіть невеликі збурення можуть міняти картину буття, тобто стан системи¹¹.

Відносно політичної системи суспільства це означає наступне: система не може протягом тривалого часу залишатись у статичному вигляді. За своєю природою вона приречена на зміни, еволюцію, розвиток. При цьому перебіг політичного процесу на початковій або середній стадії може стати абсолютно іншим на розвинутій стадії, навіть трансформуватись у свою протилежність. Політична система, якою вона проектується її фундаторами, на завершальному етапі створення цілком здатна являти собою іншу сукупність інститутів з несподіваними показниками функціонування, включно з такими, які суперечать початковому проекту. Розрив між ідеєю та реальністю тим більше посилюється в ході практичного застосування політичної системи, де непередбачуваність стає нормою її еволюції.

На основі теоретичних підходів названих вище науковців з метою визначення трансформаційного потенціалу гібридної війни в контексті її впливу на політичну систему суспільства пропонується застосувати наступні синергетичні категорії.

Стосовно гібридної війни:

а) дисипативні впливи – цілеспрямовано створені зовнішні впливи на певну систему з метою її розбалансування, спотворення системних ознак функціонування та наступного руйнування;

б) ентропія – небажані відхилення-флуктуації у функціонуванні соціальних утворень, поведженні окремих громадян та їх об'єднань. Форма соціальної патології, яка деформує світогляд, менталітет, ідеологему поведінки і державотворення

в) режим із загостренням – прискорена, іноді надвисока швидкість розвитку внутрішніх процесів на основі нелінійного позитив-

ного зворотного зв'язку між «виходом» і «входом» системи, наслідком чого є її розгойдування, руйнування точки рівноваги, посилення нестійкості перед зовнішніми викликами, виникнення автокаталітичних процесів;

г) структури-атрактори – реальні стійкі структури в нелінійних системах, до яких спрощуються процеси еволюції в результаті затухання в них перехідних процесів;

д) ефект локалізації – результат нерівноцінності ролі джерел і стоків енергії (інформації) на внутрішньо-системному рівні, який дозволяє знизити роль дисипативних чинників та активізувати фактори самоорганізації нової системної якості.

Стосовно політичної системи:

а) відкритість системи – наявність у ній каналів обміну енергією (ресурсами) та інформацією з довколишнім середовищем, в ході використання яких процеси обміну відбуваються не тільки через кордони системи, а й у її внутрішніх точках;

б) нелінійність системи – її відкритість, головною особливістю прояву якої є порушення принципу прямої або зворотної пропорційності між кількістю енергії та інформації на «вході» й «виході»;

в) дисипативність системи – її здатність до розсіювання, розмивання внутрішньої неоднорідності, що виникає внаслідок взаємодії з хаотичним оточенням, здатність до опору силам, які загрожують її наявній структурно-функціональній цілості;

г) LS-режим розвитку системи – режим, за якого відбуваються локалізація та зростання інтенсивності процесів у все більш вузькій області поблизу максимуму, за якого фактор нелінійного самовпливу є сильнішим, ніж фактор дисипації;

д) HS-режим розвитку системи – режим зниження інтенсивності процесів, розпливання структур, їх відтоку від центру, за якого фактор дисипації домінує над фактором нелінійного впливу;

е) гетеростаз – перехід внутрішнього середовища нестійкої системи до нового стану – більш стійкого та врівноваженого.

Можемо пояснити логіку гібридної війни, побудовану на основі синергетичної методології. Отже, метою даного різновиду війни для її ініціатора є досягнення дисбалансу політичної системи країни-ворога, мінімізація простору її ефективного функціонування (який

може бути описаний за допомогою понять рівноваги, гомеостазу, регулювання) з одночасним стимулюванням прискорених змін (що отримують вияв у вигляді флуктуаційних коливань, послаблення або руйнування зв'язків між системними елементами). Переведення політичної системи у стан нестійкої життєдіяльності досягається за рахунок активних дисипативних впливів з метою посилення її ентропійних характеристик. Створюються передумови хаотизації елементарних системних одиниць, які, не маючи усталених комунікацій між собою та не отримуючи необхідних ресурсів, припиняють виконання покладених на них функцій. Хоча у синергетиці поняття хаосу не має негативної конотації (хаос вважається природним станом системи, яка еволюціонує, живильним середовищем виникнення нових суспільних організмів), з позицій гібридної війни хаос розглядається як бажаний рівень суспільної дезорганізації, за якого посилюються завданнями стають вилучення активних форм спротиву та створення умов переформатування соціального середовища відповідно до власних уподобань та цілей.

Цілеспрямована флуктуація (відхилення від норми) політичної системи призводить до зростання рівня конфліктності у ключових суспільних сферах – економічній, соціальній, інформаційній, духовно-культурній, етнонаціональній тощо. Критика владних органів загострюється до вимог їх повного усунення від виконання законодавчо визначених обов'язків. Всередині політичної системи виникають точки біфуркації, що передбачають різні шляхи її подальшого розвитку. З одного боку, мобілізація суспільних ресурсів за активної участі владних суб'єктів цілком спроможна зміцнити політичну систему та забезпечити виконання покладених на неї функцій включно з організацією збройної боротьби з державою-агресором, мотивацією ключових соціальних груп на досягнення перемоги. З іншого боку, в умовах активних інформаційно-психологічних впливів з боку агресора, послаблення економіки, погіршення соціальних показників, руйнування громадянської єдності, посилення політичної дезорієнтації більшості населення виникає альтернативна перспектива ліквідації наявної політичної системи, що не витримала випробувань гібридної війни, та її заміщення на політичні імпланти зов-

нішнього походження, які не можуть бути нічим іншим, ніж елементами політичної системи країни-переможниці.

Важливим етапом підготовки до гібридної війни та її практичного ведення є пошук (конструювання) агресором структур-атракторів у політичній системі та суспільстві, з якими ведуться бойові дії. Принцип особистої відданості персоналу, що обслуговує політичну систему, її очільникам значно мінімізує можливості пошуку опорних точок у внутрішньосистемному просторі (хоча традиції вербування агентів впливу серед чинного політикуму відомі з давніх часів та не втратили свого значення в сучасних умовах). На противагу цьому, селекція колабораційних сил за межами політичної системи стає особливо масштабною. Протестні політичні партії, що мають антисистемні цілі розвитку, громадські рухи, спрямовані проти держави, окремі персоналії, які критикують владу, в більшості випадків розглядаються зовнішніми акторами як ланки нового політичного механізму, що має змінити наявну політичну систему після її поразки й демонтажу. Як наслідок, партії-атрактори, лідери-атрактори активно використовуються нападаючим не лише перед війною чи під час її ведення. Їх додаткове призначення – забезпечити ефект локалізації (доповнити організаційні впливи зовнішнього походження самоорганізаційними процесами, що відбуваються всередині переможеного суспільства), створити ілюзію «нової політики» після завершення гібридної війни, переконати співгромадян та міжнародну громадськість у легітимності поствоєнних трансформацій, що відбуваються на завойованій території.

Висновки: гібридна війна як комплексний (відбувається у багатьох сферах та за участю багатьох акторів), інтенсивний вплив на країну-ворога призводить до розвитку її політичної системи в LS-режимі, режимі із загостренням. За нього відбувається прискорене руйнування політичних інституцій, які виявляються неспроможними протиставити активному зовнішньому натиску внутрішньосистемні ресурси, доповнені самоорганізаційними можливостями громадянського суспільства.

Нав'язаний державою-агресором гетеростаз призупиняє активну фазу гібридної війни та пропонує завойованій території нову перспективу суспільного розвитку, ключові характеристики якого,

виходячи з правила «переможець отримує все», позбавляються ознак політичної суверенності, державної незалежності, відстоювання національних цінностей та інтересів. Стороною, яка перемогла, констатується досягнення цілей гібридної війни з незначними людськими та матеріальними втратами. Попри пропагандистське обрамлення «дня перемоги» («дня визволення», «дня миру» та ін.), головним підсумком цієї війни слід вважати зміну власника матеріальних та духовних ресурсів підкореної країни, розпорядження якими в умовах відсутності її власної політичної системи відбувається практично без врахування інтересів місцевого населення.

1. Кочубей Н.В. Синергетичні концепти в нелінійних соціально-культурних контекстах: автореф. дис. ... д-ра філософ. наук: 09.00.09; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2010. 36 с. **2. Лебідь А.Є.** Концепція самоорганізації макросоціальних структур та її методологічна роль в осмисленні феномену соціальної еволюції: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.09; Ін-т філос. ім. Г. С.Сковороди НАН України. Київ, 2005. 18 с. **3. Майборода О.М.** Етнічність у міжнародній системі. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017. 448 с. **4. Смолянук В.Ф.** Військова могутність України: теоретико-методологічні засади формування і розвитку (політологічний аналіз досвіду 1990-х років): монографія. Київ, Ірпінь: Перун, 2000. 448 с. **5. Снегірьов І.О.** Роль еволюційно-синергетичної парадигми в осмисленні соціуму: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.09; Ін-т філос. ім. Г.С. Сковороди НАН України. Київ, 2004. 16 с. **6. Цимбал С.М.** Філософсько-методологічний потенціал соціосинергетики: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.09; Ін-т філос. ім. Г.С. Сковороди НАН України. Київ, 2005. 19 с. **7. Хакен Г.** Синергетика: ієрархії неустойчивостей в самоорганізуючихся системах и устройствах. URL: <http://bookshare.net/books/physics/haken-g/1985/files.pdf>. **8. Енциклопедія державного управління:** у 8 т.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т. 2: Методологія державного управління / наук.-ред. колегія: Ю.П. Сурмін (співголова), П.І. Надолішній (співголова) та ін. 2011. С. 558. **9. Василькова В.В.** Порядок и хаос в развитии социальных систем (Синергетика и теория социальной самоорганизации). Санкт-Петербург: Лань, 1999. 356 с. **10. Майборода О.М.** Етнічність у міжнародній системі. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017. С. 98-101. **11. Аганов П.В.** Социальные си-

темы: теория, подходы и динамика // Вестник Московского государственного университета. Серия 18 Социология и политология. 2014. № 4. С. 67-68.

Krutij Vadym. Logic of the hybrid war: synergetic clarification

The synergetic approach to the understanding of political processes proceeds from the perception of socio-genesis not as a direct, rational and causal plot of the progressive evolution of mankind, but a more complex combination of its linear (transparent, understandable, logically explanatory) and nonlinear (discrete, inverse, alogy) fragments, integral integration which in the only panorama of civilization development is practically impossible to achieve.

Most researchers agree that synergetics forms a fundamentally new paradigm of knowledge, the most important elements of which are: openness of the environment and systems as their organic property; nonlinear processes; development through instability, dissipation (non-stationary); ripple, simultaneous complication of some structures and degradation of others, etc.

The logic of hybrid warfare, built on the basis of synergistic methodology, is as follows. The purpose of this variant of the war for its initiator is to achieve an imbalance of the political system of the enemy country, minimize the space of its effective functioning (which can be described with the help of concepts of equilibrium, homeostasis, regulation) with the simultaneous stimulation of accelerated changes (obtained as fluctuation fluctuations, weakening or the destruction of links between system elements).

The transition of the political system to a state of unstable life is achieved through active dissipative influences in order to strengthen its entropy characteristics. The preconditions for the chaotization of elementary system units are created, which, without having established communications with each other and without obtaining the necessary resources, terminate the fulfillment of the functions assigned to them. Although chaos has no negative connotations in synergetics (chaos is considered to be the natural state of a system that evolves, the nourishing environment of the emergence of new social organisms), from the standpoint of hybrid war, chaos is viewed as a desirable level of social disorganization, in which the potential tasks are the seizure of active forms of resistance and creation conditions for reformatting the social environment in accordance with their own preferences and goals.

The purposeful fluctuation (deviation from the norm) of the political system leads to an increase in the level of conflict in the key social spheres - economic, social, informational, spiritual, cultural, ethno-national, etc. Criticism of the authorities

is exacerbated by the requirements of their complete elimination from fulfillment of legally defined duties. Inside the political system there are points of bifurcation that predict the various ways of its further development.

The hybrid war as a complex, intense influence on the enemy country leads to the development of its political system in the LS-mode, with aggravation. For him there is an accelerated destruction of political institutions, which appear to be unable to oppose the active external pressure of intra-system resources, complemented by the self-organizing capabilities of civil society. The aggressor-enforced heterostasis suspends the active phase of the hybrid war and offers the conquered territory a new perspective of social development, the key characteristics of which, based on the rule "the winner receives everything", deprives signs of political sovereignty, state independence, the advocacy of national values and interests. The victorious side notes the achievement of the goals of the hybrid war with minor human and material losses. In spite of the propaganda framework of the "day of victory" the main outcome of this war is the change in the owner of the material and spiritual resources of the conquered country, the orders of which, in the absence of its own political system, practically does not take place the interests of the local population.

Keywords: synergetic, synergetic paradigm, nonlinearity, exacerbation, attractor structure, hybrid war, political system of society.